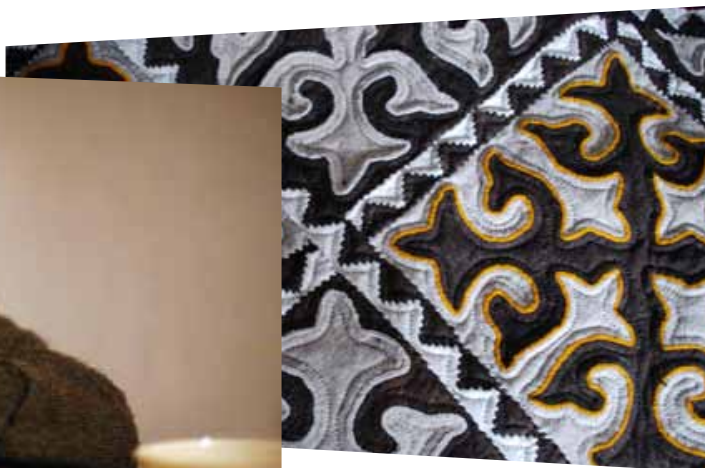

Улгайган курактагы зордук - зомбулуксуз жашоо укугу

Маалымат бюллетени, 2012-жылдын февралы

Бул чыгарылышта:

- Киришүү
- Долбоор тууралуу маалымат
- Долбоордун өнөктөштөрү-Кризистик борборлордун ассоциациясы
- «Ар бир үйдөгү тынчтыктан бүткүл жер шарындагы тынчтыкка» 2011-жылдагы эл аралык 16 күндүк акция
- Кризистик борборлор жана улгайган адамдар үчүн маалымат

Улгайган адамдарга карата үй-бүлөдөгү зордук-зомбулук маселеси

Дүйнөнүн көпчүлүк бөлүгүндө улгайган адамдарга каршы зомбулук өтө эле сейрек учурда моюнга алынат жана ага каршы чаралар колдонулат. Бул олуттуу социалдык көйгөй далде болсо коомдук көз караштан далдада калып келет жана негизинен ар кимдин жеке иши катары каралат.

Азыркы кезде улгайган адамдарга карата үй-бүлөлүк зордук-зомбулуктун деңгээли боюнча такталган маалыматтар жок, анткени эл аралык жана улуттук деңгээлде жүргүзүлүп жаткан изилдөөлөр болсо төрөткө жөндөмдүү курактагы гана аялдарга багытталып калган. Ошонун натыйжасында 50 жаштан жогорку курактагы аялдар зомбулукка тушугушпайт деген жаңылыш пикир түзүлүп келген. Үй-бүлөдөгү кары адамдарга карата колдонулган зомбулук фактылары жөнүндө ачык айтылган эмес, анан калса адам укугунун олуттуу бузулуусу катары да карашпайт. Зордук-зомбулукка тушуккан улгайган адамдар болсо бул тууралуу уятынан, басынгандыктан жана эң башкысы коркунуч сезиминен ачык айта алышпайт. Өз көйгөйү менен бөлүшөм деп алар ансыз деле оор абалын ого бетер оорлотуп албайын деген чочулоо.

Учурда Кыргызстанда зомбулуктун курмандыктарына жардам көрсөтүү боюнча кызматтар түзүлгөн. Аларга 13 кризистик борбор да кирет. Анда аялдарга жана кыздарга колдоо жана жардам көрсөтүү менен алектенишет. Улгайган аялдар кризистик борборлорго өтө эле сейрек кайрылышат.

2003-жылы Кыргызстанда «Үй-бүлөдөгү зордук-зомбулуктан социалдык-укуктук жактан коргоо тууралуу мыйзам» кабыл алынган. Ага ылайык мамлекеттик органдар үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алууга, зомбулукка туш болгондорго колдоо жана жардам көрсөтүүгө, статистикалык маалыматтарды чогултууга милдеттүү. Бирок улуттук мыйзам картайган аялдарга карата зомбулуктарга жана улгайган адамдарга жасалган ырайымсыз мамилеге каршы жеткиликтүү колдонулбайт.

Долбоор Европалык Биримдик тарабынан каржыланат

ХэлпЭйдж Интернешнл

Кризистик борборлордун ассоциациясы

«Улгайган адамдарга карата зордук-зомбулук бар экенин биз билчүбүз, бирок аны менен тыгыз иштешчү эмеспиз, азыр болсо бул үчүн бир топ ыңгайлуу учур келип турат. Бир жагынан, биз улгайган адамдар социалдык жактан активдүүрөөк болуусун каалайбыз, экинчи тараптан болсо-ушундай көйгөй улгайган адамдардын өздөрүндө бар экендигине көңүлдөрүн буруу. Бул долбоор зордук-зомбулук көбөйүп кеткендиктен эмес, улгайган адамдардын коргоосуздугу ачык-айкын болуп калгандыктан жүзөгө ашырылып жатат», -деп Кризистик борборлордун ассоциациясынын төрайымы А. Б. Елиференко белгиледи

«Мурда кризистик борборлор басымдуу учурда төрөткө жөндөмдүү гана курактагы аялдар менен иштешкен болсо, эми алардын ишмердиги бир топ кеңейди», Жыргал Айнабекова, «Алтынай» кризистик борборунун жетекчиси

Медициналык жана социалдык кызматкерлер адатта үй-бүлөлүк зомбулукту улгайган аялдардын жана карыялардын көйгөйү катары карашпайт, ошондуктан да кары адамдар кайрылып калса бул тууралуу дээрлик сейрек сурамжылашат.

Айылдык коомчулуктун аксакалдар соту, аялдар жана жаштар кеңештери, медициналык жана социалдык кызматкерлер, милициянын участкалык инспекторлору сыяктуу аракеттеги тутумдары улгайган адамдарга болгон ырайымсыз мамилени жана үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыктарын таап чыгып, чара көрүп жана кеп-кеңештерин бергенге кудуреттери жетишпейт.

Улгайган адамдар үй-бүлөлүк зомбулуктан коргонуунун кандай чаралары бар экендиги, өздөрүнүн укуктары жөнүндө билишпейт. Өзгөчө колдоо көрсөтүү кызматтарына жетүү татаалдашкан алыскы райондордогу айыл жерлеринде жашаган улгайган адамдар өздөрүн аялуу сезишет.

ХэлпЭйдж Интернешнл эл аралык уюму Кризистик борборлордун ассоциациясы менен биргелешип Евробиримдиктин «Адам Укугу жана демократия тармагындагы европалык инструмент» (ЕИДПЧ) программасынын алкагындагы каржылык колдоосунун натыйжасында жүзөгө ашырылып жаткан «Улгайган курактагы зордук-зомбулуксуз жашоо укугу» долбоору жогоруда саналган көйгөйлөрдү чечүүгө багытталган.

Долбоор тууралуу маалымат

«Улгайган курактагы зордук-зомбулуксуз жашоо укугу»

Долбоор Чүй, Талас, Жалал-Абад, Нарын, Ош, Ысык-Көл жана Баткен облустарынын 26 айылында жүзөгө ашырылат.

Максаттуу топтор: Кризистик борборлордун ассоциациясынын кызматкерлери, улгайган адамдардын топтору, 26 калктуу пункттун жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлери.

Долбоордун жалпы максаты Кыргыз Республикасындагы улгайган аялдарга жана карыяларга карата зордук-зомбулуктун, текеберликтин жана катаал мамиленин бардык түрлөрүн азайтууга көмөктөшүүдө турат.

Долбоордун аткарылышында кризистик борборлор жана улгайган адамдардын топтору карыган адамдарга карата мээримсиз мамиленин канчалык таралгандыгы тууралуу маалыматтар топтоштурулат. Бул маалыматтар Парламенттик угууларга жана БУУнун аялдарга карата зомбулуктун бардык түрлөрүн жоюу боюнча комитетинин отчетуна (CEDAW комитети) улгайган жарандардын укугун коргоо боюнча мыйзам актыларын жана саясий чараларды күчөтүү максатында сунушталат. Катаал мамиленин жана зордук-зомбулуктун курмандыктары болгон улгайган адамдарды колдоо боюнча өздөрүнүн кызмат көрсөтүүлөрүн кеңейтүү мүмкүнчүлүгүнө жетишүү үчүн аталган долбоор аракеттеги 13 кризистик борбордун дараметин жогорулатат.

Буга чейин долбоордун кайсы иш чараларын өткөрдүк

1) Кризистик борборлор тарабынан максаттуу айылдык коомчулуктарда улгайган адамдардын 26 тобу (УАТ) уюштурулду. Аларга турмуштук тажрыйбасы мол жана көсөм, улгайгандарга карата үй-бүлөдөгү зомбулук көйгөйлөрүнүн тегерегинде калыптанган калпыс түшүнүктү бузууга жана кырдаалды жакшы жагына бурууга даяр уюмдашкан улгайган адамдардан, активдүүлөрдөн тартылды.

«Алгачкы күндөрү айыл жеринде иш алып баруу улгайган адамдардын топторуна кыйын эле болду. Анткени айылдыктар тарабынан түшүнбөстүктөр кезикти, ал турсун кээде өздөрүнө карата мазактоолорду да угушту»- дейт Ысык-Көл районундагы Кара-Ой айылындагы УАТтын лидери Г. Мамбеталиева.

Улгайган адамдар топтору бардык кыйынчылыктар аркылуу өтүп, өз ишмердиктери менен коомчулук арасында өздөрүн көрсөтө алышты. Азыр аларга көмөктөшүп коюуну өтүнүп кайрылгандар да көбөйдү.

«Жер-жерлердеги топтор улгайган адамдар өздөрү жалгыздыкты сезбеши үчүн, аларга көңүл буруу, колдоо көрсөтүү максатында

«Жер-жерлердеги топтор улгайган адамдар өздөрү жалгыздыкты сезбеши үчүн, аларга көңүл буруу, колдоо көрсөтүү максатында түзүлгөн. Адам жалгыздыкта калганда бир топ аялуу болуп калат, ошондон улам да зомбулукка дуушар болушу мүмкүн» - экендигине токтолду Кризистик борборлордун ассоциациясынын координатору К. Манкиева

«Улгайган адамдардын көйгөйлөрүн ачыкташтыруу жана чечүү боюнча күн сайын иш жүрүп жатат. Биз, тургундар, айыл өкмөтү жана кризистик борборлор биргелешип аракеттенип жатабыз. Улгайган адамдар өздөрүнө өзгөчө моралдык жактан бир топ жакшы болуп калганын белгилешти», - А. Айтбаева, Мырза-Аке айылындагы УАТ лидери

түзүлгөн. Адам жалгыздыкта калганда бир топ аялуу болуп калат, ошондон улам да зомбулукка дуушар болушу мүмкүн»- экендигине токтолду Кризистик борборлордун ассоциациясынын координатору К. Манкиева.

Улгайган адамдардын топтору өз коомчулуктарында кандай иштерди аткарышат:

- улгайган адамдарга карата үй-бүлөдөгү зордук-зомбулук тууралуу өз айылдаштарынын кабардарлыгын жогорулатуу;
- коомчулуктун орчундуу делген көйгөйлөрүн талкуулашат;
- көйгөйлүү үй-бүлөлөрдү таап чыгышат;
- арачылык, түшүндүрүү принциптерин колдонуу менен жараштыруу маселелерин чечишет;
- документтерди калыбына келтирүүгө жардам беришет;
- айылдардагы зыяндуу үрп-адаттарды жоюу багытында, маселен, үйлөнүү тойлоруна, куран окутууга, аш берүүгө, тажияга кетүүчү чыгымдарды азайтуу маселелери боюнча иштешет.

Бул үчүн алар айыл өкмөтү, аксакалдар соту, диний ишмерлер, РИИБ, аялдар кеңештери сыяктуу жергиликтүү жамааттык тутумдар менен тыгыз кызматташ болушат.

Мырза-Аке айылындагы УАТтын лидери Айнаш Айтбаева бул долбоордун башталышы менен мурда адамдар билимге да анчейин маани берип, көңүл бурулбаган улгайган адамдардын орчундуу көйгөйлөрү ачыкка чыга баштаганын өзгөчө белгилейт.

2) Кризистик борборлордун кызматкерлери жана УАТтын лидерлери ХэлпЭйдж Интернешнл жана Кризистик борборлордун ассоциациясы тарабынан уюштурулган 3 күндүк окутууга катышты. Тренингдин жүрүшүндө катышуучулар картаюу, улгайган адамдарга карата үй-бүлөлүк зомбулуктун өзгөчөлүктөрү жана кризистик кырдаалдарда кандай аракет көрүү маселелери тууралуу өз билимдерин жогорулатышты.

3) Айыл өкмөттөрүнүн, аксакалдар сотунун, социалдык кызматкерлер, диний ишмерлер жана улгайган адамдар топторунун өкүлдөрү улгайган адамдарга карата үй-бүлөлүк зомбулук, ошондой эле үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыктарын таап чыгуу, колдоо көрсөтүү тууралуу кабардарлыгын жогорулатышты. Айыл өкмөттөрү менен кызматташуу жана өз ара түшүнүшүү тууралуу Меморандумга кол коюлду.

4) Максаттуу айылдык коомчулуктардагы аялуу улгайган адамдарга юридикалык жана психологиялык кеңештерди берүү үчүн кризистик борборлор адистердин жер-жерлердеги көчмө кеңеш берүүлөрүн уюштурушкан.

«Башталышында жумуш кыйынчылык менен жүрдү. Улгайган адамдар «психолог» жана «психиатр» деген түшүнүктөрдү чаташтырып алышып, көп чечилип сүйлөшкөн жок. Бирок бара-бара адамдар туура түшүнүп кайрыла башташты», Г. Борбиева, «Мээрбан» кризистик борборунун психологу.

5) Долбоордун ишмердиги тууралуу калкты кабардар кылуу максатында Айыл өкмөттөрүнүн, ФАПтардын имараттарында маалымат тактайлары илинди, «Кыргыз Туусу» жана «Слово Кыргызстана» гезиттеринде макалалар жарыяланып жатат.

Долбоордун пландарында

- Улгайган адамдарга карата зордук-зомбулук көйгөйү тууралуу коомдук пикирди сурамжылоо жүргүзүү
- Долбоордун топтолгон маалыматтарын CEDAW комитетинин альтернативдүү отчетуна киргизүү үчүн берүү
- Долбоордун алынган натыйжалары боюнча финалдык конференция жана тегерек стол өткөрүү.

Биздин өнөктөштөр: Кризистик борборлордун ассоциациясы

Кыргызстандын Кризистик Борборлорунун Ассоциациясы (КБА) – бул Кыргызстанда 2001-жылы март айында негизделген, өкмөттүк эмес тармакташкан уюм.

Кризистик борборлордун ассоциациясынын (КБА) **вазийпасы** – коомдогу гендердик зомбулукту басаңдатуу, аялдардын укугун жана эркиндигин алга жылдыруу, аялдарга карата ырайымсыздыктын бардык түрлөрүн жоюуга көмөктөшүү, өлкөнүн кризистик борборлорунун ишмердигинин натыйжалуу жана туруктуу өнүгүүсү үчүн мүмкүнчүлүктөрдү түзүү.

Азыркы учурда Ассоциация Республиканын шаарларында, облустарында, райондордо жана айыл жерлеринде иштеп жатышкан 13 кризистик борборду жана ӨЭУларды бириктирет.

Кризистик борборлор кандай кызматтарды көрсөтүшөт?

Кризистик борборлор калкты тейлөөнүн кеңири түрлөрүн көрсөтүшөт:

- Борборлордо ишеним телефондору коюлган, психологдун, юристтин кеңеш берүү кызматтарын беришет, ошондой эле зарылдыгына жараша социалдык кызматкерлердин, гинекологдордун, врачтардын кеңештерин беришет;
- Айрым кризистик борборлордо зомбулукка тушуккан аялдарга дайындалган, бейкапар жашоо үчүн жана калыбына келтирүүчү кызматтарды көрсөтүүчү баш коргоо жайлары бар;
- Кризистик борборлор тарабынан калктын ар түрдүү катмары менен улуттук жана жергиликтүү деңгээлде маалыматтык-агартуучу иштер жүргүзүлүп жатат. Алар аялдар арасында, жаштар топторунда, мамлекеттик жана жергиликтүү бийлик органдарынын өкүлдөрүнө укуктук сабаттуулукту, сезгичтикти жогорулатуу жана аялдарга карата зомбулукка каршы биргелешип аракеттенүү үчүн коомчулукту тартуу максатында жүргүзүлөт.

«Ар бир үйдөгү тынчтыктан Жер шарындагы тынчтыкка карай: милитаризмге чакырык таштайбыз жана Аялдарга каршы зомбулукту жоёбуз!» деген аялдарга карата зомбулукка каршы 16 күндүк эл аралык кампания.

25-ноябрда аялдарга карата зомбулукту жок кылуу үчүн күрөштүн эл аралык күнү белгиленет.

Бул күнү «гендердик зомбулукка каршы 16 күн» деген аталышта БУУнун демилгеси менен уюштурулган ар жылдык акция башталат жана 10-декабрда Адам укугунун эл аралык күнүнө карата жыйынтыкталат. Ушунусу менен 16 күндүк кампания гендердик зомбулуктун тамырын кыюунун жана адам укугун илгерилетүүнүн ортосундагы ажырагыс байланышты символдоштуруп турат.

«16 күн гендердик зомбулукка каршы» кампаниясы мамлекеттин жана коомдун көңүлүн гендердик зомбулуктун көйгөйлөрүнө буруу максатында бардык дүйнө жүзү боюнча 153төн ашык өлкөдө өткөрүлөт.

Кризистик борборлор жана улгайган адамдардын топтору да бул кампанияга активдүү кошулушту. Алар өз аймактарында улгайган адамдарга карата зордук-зомбулук көйгөйлөрү тууралуу коомчулуктун кабардар болуусун жогорулатууга багытталган иш чараларды өткөрүштү.

«Мындай багыттагы иш чаралар жеткинчек муундарга өзүнүн жагымдуу таасирин тийгизет, алардын жан дүйнөсүндө улуу муунга карата урматтоону жана камкордук көрүүнү жандандыруу сыяктуу сапаттарга тарбиялайт», Курманбек Исаков, мектеп директору, Нарын облусунун Алыш айылы

«Улгайгандар үйдүн куту!» сүрөттөрдүн сынагы

Максаттуу коомчулуктарда улгайган адамдарды колдоо, ардактоо, урматтоо сыяктуу жакшы салттарды жандандыруу, улуу муун менен өсүп келаткан келечек муундун ортосундагы байланышты күчөтүү максатында окуучулар арасында «Улгайгандар үйдүн куту!» деген аталышта сүрөт тартуу боюнча сынак өткөрүлдү. Балдар өздөрүнүн сүйүктүү чоң аталарын, чоң энелерин акылдуу, сымбаттуу, тажрыйбага мол жүздөрү менен тартышты. Сүрөт аркылуу балдар өздөрүнүн улгайган адамдарга болгон мамилесин чагылдырып беришти.

«Биз жөнүндө али унутпагандарын, биз да бирөөгө керектигибизди аңдап-сезүүнүн өзү абдан жагымдуу экен», Калипа Турдугулова, 73 жашта

«Мээриминден бөлүш» акциясы

Бул акциянын жүрүшүндө «Мээриминден бөлүш!» деген чакырыктын алдында иш чаралар өткөрүлдү. Айрым үй-бүлөлөр өз айылындагы жалгыз бой улгайган адамдарды мейманга чакырышып, аларды ар түрдүү таттуу жана даамдуу тамактар менен сыйлашты, ошондой эле белек катары ар бирине жоолук тартуулашты. Өз кезегинде карыган адамдар болсо ушул үй-бүлөгө жана үйгө жакшы каалоо-тилектерин айтышып, ыраазылыгын билдирип, баталарын беришти. Бул акция жаш муундар тарабынан улгайган адамдарга карата көрсөтүлгөн камкордуктун, жароокерликтин жана урмат-сыйдын жагымдуу көрүнүшү болуп калды.

«16 күндүк камкордук! Кайрымдуу иштердин десанты» акциясы

«16 күндүк камкордук! Кайрымдуу иштердин десанты» деген ураан менен волонтердук командалар муктаж болгон улгайган адамдарга жардам көрсөтүштү. Ал эми жардамга муктаж улгайган адамдардын тизмесин УАТтын лидерлери социалдык кызматкерлер менен биргеликте аныктап беришкен.

«Бул акцияга катышууну каалаган окуучулар көп болду. Өспүрүмдөр карыяларга отун жарганга, суу ташыганга, короо-жайды тазалаганга жардам беришти. Киров айылындагы онунчу класстын окуучулары 80 жаштагы Ракыйма эжеге жардам көрсөтүштү. Байбиче өзү жалгыз жашайт – абышкасынын кайтыш болгонун көп болду, а балдары менен неберелери болсо өтө эле сейрек келишет», - дейт Салима Турдукулова, Панфилов районунун Киров айылындагы демилгечилердин бири.

«Бул акция балдарда кайрымдуулук, күйүмдүүлүк, жароокерлик жана кең пейилдик сезимдерин тарбиялоого жардам берет. Улуу курактагы адамдарга көңүл бурууга жана кам көрүүгө үйрөтөт» – дейт «Ак жүрөк» кризистик борборунун жетекчиси Дарика Асылбекова.

«Айылдын мыкты кайненелери!» улгайган

«Айылдын мыкты кайненелери» сынагы мага абдан жакты. Муну эң жакшы идея деп эсептейм. Биздин чоң энелерибиз тим эле жанданып кетишти, алардын көздөрү жайнап, кайрадан чымыркануу, умтулуу пайда болду. Ушул сынактын аркасы менен кайнене менен келиндин ортосундагы мамиле бекемделди», Айнагүл Сатаева, Кара-Ой айылынын аялдар кеңешинин өкүлү

адамдар ортосундагы сынагы .

Бул кампаниянын алкагында улгайган адамдардын ортосунда «Айылдын мыкты кайненелери!» деген сынак өткөрүлдү. Аталган сынак жергиликтүү тургундардын гана эмес, жалпыга маалымат каражаттарынын да көңүлүн бурду. Ал карыган

«Биз кыргыз коомундагы карыган адамдарга болгон зомбулук көйгөйүн өз көзүбүз менен көрө алдык жана ал эмнеге алып келерин да түшүндүк».

адамдардын дараметине: алардын билимине жана колунун усулдуулугуна, акылмандыгына жана бакубаттуулугуна көңүл бурдуруу максатында өттү. Сценарий болсо айыл өкмөтүнүн өкүлдөрү жана УАТтын активдүү мүчөлөрү тарабынан иштелип чыккан жана бир нече деңгээлде өткөрүлдү: саламдашуу, мейман күтүү билгичтиги, суроолор жана жооптор, келини менен келишпестиктерди жайгара билүүсү, акырында болсо калыстар ырдаган, бийлеген жана башка таланттарына да баа беришти.

Айрым максаттуу айылдарда болсо жарыштар келиндеринин катышуусу менен өткөрүлдү. Алар өздөрүнүн кайненелерине сынакка катышып жатканда жардам беришти, чакан сценкаларга катышышты жана жооп берип жатканда колдоп турушту.

Сынактын жыйынтыктары боюнча айылдын мыкты кайненелери аныкталды, алардын арасында эң жароокери жана эң акылманы болду. Бардык катышуучулар ар кандай белектерди алышты – чай сервистери, термостор, электр чайнектери, жоолуктар.

Көчмө театрдын койгон оюндары

Компаниянын жүрүшүндө Ак-Суу районунун Тегизчил, Ысык-Көл районунун Чоң-Сары-Ой, Нарын районунун Дөбөлү, Талас районунун Сасык-Булак, Панфилов районунун Панфилов айылдарынын тургундары «Карт дарактын көз жашы» деген мазмундуу спектаклди көрүштү. Спектакль «аталар жана балдардын» өз ара мамилесин козгогон жана кыргыз коомунда да карыган адамдарга карата текебер жана катаал мамиле орун алып келатканын көрсөттү. Спектакль көрүүчүлөрдүн эмоциялык маанайын түзүүгө жардам берди. Ар бир көрүүчүнү ушул көйгөй толгонтуп жатканы көрүнүп турду. Талкуулоо учурунда чыгып сүйлөгөндөр бул көйгөй көпчүлүк үй-бүлөлөр үчүн өтө орчундуу экендигин жана буга унчукпай коюуга жана жаап-жашырууга болбой турганына токтолушту. Каалаган көрүүчүлөргө сахнага чыгып, көрсөтүлгөн көйгөйдү чечүүнүн жолдорун өздөрү табууга аракеттенип көрүү сунушталды.

Спектакль көрүүчүлөргө үй-бүлө, ата-эне, балдар сыяктуу турмуштук баалуулуктар тууралуу кайрадан ой жүгүртүү мүмкүнчүлүгүн берди.

16 күндүк компаниянын иш чаралары радиороликтерди, теле программаларды эфирге чыгаруу, улгайган адамдарга карата зомбулук көйгөйлөрү тууралуу гезиттерге макалаларды жарыялоо менен коштолду. Калк арасында бактылуу жана кадырман карылыкты чагылдырып тартылган балдардын сүрөттөрү бар календарлар, улгайган адамдарга карата үй-бүлөлүк зомбулуктун түрлөрү тууралуу жана кризистик борборлордун байланыш маалыматтары бар маалыматтык (флайерлер) баракчалар таратылды.

Улгайган адамдарга карата зордук –зомбулук тууралуу эмнелерди билүү зарыл

Улгайган адамдар үй-бүлөдө туш болуп жаткан зомбулуктардын түрлөрү

Зөөкүрлүк зомбулук:

- денесине жаракат келтирүү, уруп-сабоо.

Психологиялык зомбулук:

- улгайган адамдын жан дүйнөсүн азапка салуу; сөз менен басынтуу, коркутуулар, ушак, муктаждыктар менен басынтуу жана текебердик, опузалоо.
- туугандары, достору жана башкалар менен катнашына жана жолугушууларына тоскоолдук кылуу.

Экономикалык зомбулук:

- улгайган адамдын сактаган каражаттарын жана мүлктөрүн мыйзамсыз ыйгарып алуу,
- балдарынын, туугандарынын пайдасына керез катын жана башка документтерин өзгөртүүгө аргасыз кылуу,
- улгайган адамдын жеке каражаттарына каржылык көзөмөл жасоо,
- материалдык колдоо көрсөтүүдөн баш тартуу.

Жыныстык зомбулук:

- жыныстык мүнөздөгү аракеттерге мажбурлоо.

Текебердик мамиле:

- кам көрүүдөн баш тартуу, улгайган адамдын кийимге, тамак-ашка, медициналык тейлөөгө, камкордук сыяктуу негизги керектөөлөрүнө кайдыгерлик.

Улгайган адамдарга карата үй-бүлөдөгү зомбулуктун белгилерин кантип аныктоого болот

Зөөкүрлүк зомбулуктун белгилери:

- уруп-сабоонун издери,
- муундарынын создугуп калуусу, чыгып кетүүсү же ички органдарынын жаракаты,
- сынган тиштери, муундарынын сыныгы.

Психологиялык зомбулуктун белгилери:

- дараметсиздиги,
- чүнчүгөнү, башкаларды жактырбаганы,
- кооптонгон жана чочулаган түрү,
- өзүнүн көйгөйлөрү, өзү тууралуу сөз кылганды, баарлашууну каалабагандыгы,
- карыган адамдардын жүрүш-турушундагы күтүүсүз өзгөрүүлөр,
- маектешкенде такай сестенип туруусу,
- уйкунун бузулушу,
- түшүнүксүз чочулоолор,
- маанайынын пастыгы жана баш ийүүчүлүгү.

Экономикалык зомбулуктун белгилери:

- керез каттагы жана башка финансылык документтердеги күтүлбөгөн өзгөртүүлөр,
- баалуу мүлктүн жоголуп кетиши,
- керектүү каражаттарынын бардыгына карабастан төлөнбөй калган эсептер жана медициналык тейлөөнүн начардыгы,
- улгайган адамдын колтамгасынын жасалгандыгынын далили,
- күтүүсүздөн эле жаңы туугандарынын пайда болушу,
- карыган адамдын акчасынын жоктугу (накталай же банктагы эсеби),
- үй-бүлө мүчөлөрү тарабынан карыган адамга таандык каражаттарга болгон кызыгуусу,
- кам көрүп, карап жаткан кишинин улгайган адамдын кабар алганы, сураганы келгендер менен жалгыз калып сүйлөшүүсүнө тоскоолдук кылуусу.

Жыныстык зомбулуктун белгилери:

- көкүрөк тушундагы көк-ала тактар,
- булганган жана тытылган ич кийимдер,
- жыныстык жактан кордоо болгону тууралуу улгайган адамдын өзүнүн арызы.

Текебердиктин белгилери:

- арыктап кетиши,
- жашаган шартынын булганычтыгы,
- денесинин кирдегендиги,
- чала тоют болуп жүрүшү,
- медициналык жактан кароосыздугу,
- өздүк гигиенанын начардыгы.

Улгайган адамдарга карата зомбулук эмнеден келип чыгат?

Азыркы кезде улгайган адамдар мамлекет, үй-бүлө тарабынан коомдун баалуу же маанилүү мүчөлөрү катары дайым эле каралбай келет. Көптөгөн үй-бүлөлөр карыган адамдарды ашыкча жүк катары карашат. Коомдо болсо улгайган адамдарды активдүү жашоого тартуу үчүн шарттар түзүлгөн эмес. Улгайган адамдардын өз үйлөрүнүн чегинен чыгарылбай кармалышы катаал мамиленин кесепети да, себеби да болуп саналат.

*«Картаюу маселелери тууралуу маалыматтуулук» УАТ жана кризистик борборлор үчүн тренинг
Бишкек ш.,
2011-жылдын 24-26-майы*

Көпчүлүк карылар өздөрүнүн психикалык же дене-түзүлүшүнүн дартынан да чектелүүгө дуушар болушу мүмкүн. Анан калса, үй-бүлө мүчөлөрүнөн жана досторунан ажырап калуу да социалдык жактан карым –катнашуу мүмкүнчүлүгүн төмөндөтөт.

Курагы жана жынысы боюнча кысым көрсөтүү сыяктуу маданий ченемдер жана салттар да маанилүү ролду аткарат. Карыган адамдарды көбүнчө алсыз, мажүрөө жана көз каранды кылып сүрөттөшөт. Бул алардын мамлекеттик инвестицияларга жетүүсүн жана ал турсун үй-бүлөлүк камкордукту да басаңдатат. Ошол эле учурда алар иштетип пайдалануу үчүн даяр объект болуп калат.

Үй-бүлөдөгү муундар арасындагы байланыштын бошоңдошу көбүнчө жаш, жумушка жарактуу үй-бүлө мүчөлөрүнүн айылдан шаарга кетишинен улам келип чыгууда. Ата-энелерин кароосуз калтыруу менен, алар ошол карыган адамдарга карата катаал мамиле жасалуусуна шарт түзүп жатышат.

Жаш үй-бүлө мүчөлөрүнө болгон экономикалык көз карандылык, өнөкөт оорулар да басынтууга, зомбулукка жана муктаждыктарга кайрымсыз мамилеге негиз болуп саналат.

Улгайган адамдарга карата катаал мамиленин кесепеттери¹

Улгайган адамдарга жасалган катаал мамиленин кесепеттери өтө олуттуу болушу мүмкүн. Алар жаштарга караганда аялуу жана кудуретсиз, алардын сөөктөрү да морт келет, узак мөөнөттө айыгат. Ал турсун болор-болбос жаракат деле орчундуу, айыккыс натыйжаларга алып келиши мүмкүн. Көпчүлүк карыялар ченелүү кирешеге жашашат, ошондуктан арзыбаган акчанын суммасын жоготуу алар үчүн өтө оор. Өзгөчө сыртка чыга албаса, жалгыз болсо же оорудан жапа чегип жүрсө- алар алдамчылык үчүн өтө аялуу болушат.

Зомбулуктун кайсы түрүнө карабастан, жагымсыз мамиле азап чегүүгө, ооруга, жоготууга, адам укугунун бузулушуна жана жашоо шартынын начарлашына алып келет. Катаал мамилеге тушуккан улгайган адамдар өздөрүнүн зомбулукка дуушар болгон теңтуштарына караганда басынуудан же психологиялык жабыркоодон көбүрөөк жапа чегишет.

Зомбулук жана текебердик сыяктуу жүрүм-турум адеби жаш муундар тарабынан өздөштүрүлүшү толук мүмкүн. Маселен, улгайган адамдарга карата зомбулук мамилеге күбө болгон неберелери, карыларга болгон мындай мамилени кадим көрүнүштөй же боло берет турбайбы дегендей кабылдап калышы ыктымал. Зомбулук психологиялык зыян келтирип, өмүрдү кыскартат, эркин майтарат, өз алдынчалыктан ажыратат, карыяларды алсыз, коргоосуз кылып коёт.

Улгайган адамдарга карата үй-бүлөлүк зомбулуктун түрлөрүнө каршы УАТтын жана кризистик борборлордун чара көрүүсү

Эгерде курмандык зөөкүрлүк зомбулукка дуушар болсо:

- Үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыр тартканга анын укугун түшүндүрүү,
- Колдоо көрсөтүү кызматтарынын бар экендигин жана жардам сурап ошолорго кайрылса боло тургандыгын түшүндүрүү,
- Көйгөйдү чечүүгө аксакалдар сотун, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын кийлигиштирүү,
- Жабырлануучуга психологиялык жактан кеңештерди берүү,
- Зөөкүрдү аксакалдар сотунун, УАТтын отурумуна чакырып, анын кайсы укуктук ченемдерди бузгандыгын жана ал үчүн кандай жоопкерчилик тарта тургандыгын түшүндүрүү керек,
- Үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркаган адамдын макулдугу менен ички иштер органдарын жана прокуратураны үй-бүлөдө болгон зомбулук же анын коркунучу бар экендигин кабардар кылуу,
- Ички иштер башкармалыгына убактылуу коргоо орденин берүү тууралуу арыз менен кайрылууну сунуштоо,

1. Зомбулук жана анын ден соолукка таасири. Дүйнөдөгү кырдаал тууралуу доклад. 5-бөлүк. Улгайган адамдарга карата катаал мамиле. 138-бет.Этьенна Г. Круга ж. б.ред. жет./Англ. тил. которулган – М. «Весь Мир» басмасы, 2003. – 376 бет.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун жана УАТ өкүлдөрү Улгайган адамдарга карата үй-бүлөдөгү зордук-зомбулук боюнча тренингде.

Жалал-Абад облусу, Жаңы-Дыйкан айылы

- Жабырлануучуну тийиштүү медициналык текшерүүдөн өтүүгө жөнөтүү,
- Үй-бүлөдөгү кырдаалга иликтөө жүргүзүү.

Эгерде курмандык экономикалык зомбулукка дуушар болсо:

- Юридикалык кеңеш берүү, үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркаган адамга өз укугун түшүндүрүү,
- Милицияга, сотко, прокуратурага арыз жазууга көмөктөшүү, нааразы кылгандын мыйзамсыз аракеттерине каршы арыздануу,
- Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын, аксакалдар сотун, аялдар кеңешин кабардар кылуу.

Эгерде курмандык жыныстык зомбулукка дуушар болсо:

- Психологиялык жардам көрсөтүү,
- Жыныстык зомбулукка дуушар болгон адамга өз укуктарын түшүндүрүү,
- Юридикалык кеңеш берүү,
- Жабырланган адамга соттук-медициналык экспертизадан өтүүнү сунуштоо,
- Милицияга арыз жазууга көмөктөшүү,
- Жабырлануучуну социалдык (баш калкалоочу жай) мейманканага (өзүнүн макулдугу менен) жайгаштыруу.

Эгерде курмандык психологиялык зомбулукка дуушар болсо:

- Психологиялык жактан кеңеш берүү,
- Кырдаалдын мүнөзүн аныктоо боюнча үй-бүлөнүн алгачкы иликтөөсүн жүргүзүү,
- Нааразы кылган адам менен аңгеме өткөрүү,
- Түзүлгөн кырдаалга жергиликтүү бийлик органдарынын көңүлүн буруу,
- Жабырлануучунун макулдугу менен бул окуяны аксакалдар сотунун талкуусуна алып чыгуу,
- Жабыр тарткан адамга жардам сурап кайрылууга боло турган, иштеп жаткан колдоо көрсөтүүчү кызматтар тууралуу, ишеним телефондору тууралуу маалымат берүү.

Улгайган адамдарга карата зомбулуктун алдын алуу боюнча натыйжалуу чаралар²:

1. Маалыматтуулукту жогорулатуу

Зомбулуктун алдын алуу маалымдуулуктан башталат. Коомдун, адистердин маалымдуулугун жогорулатуунун маанилүү жолу – бул окутуу жана тренингдер.

Социалдык жана медициналык кызматтардын кызматкерлери улгайган адамдарга катаал мамиле жасоону ачыкка чыгаруу боюнча бардык деңгээлдерде (жамааттарда жана мекемелерде) кеңири окутуудан өтүшү керек. Окутуу өзүнө улгайгандарга карата катаал мамиленин темасы, катаал мамиленин белгилерин жана симптомдорун кароо менен тааныш болушу керек. Картайгандарга жардам көрсөтө ала турган жергиликтүү уюмдардын өзгөчөлүктөрүн үйрөнүү да кошулушу зарыл.

Жалпыга маалымат каражаттары – бул көйгөй жөнүндө жана аны чечүүнүн болжолдуу жолдору тууралуу коомду кабардар кылууда экинчи күчтүү аспап болуп саналат. Жалпыга маалымат каражаттарында улгайган адамдын жагымдуу образын түзүү-картайгандарга карата мамилени өзгөртүүгө жана сенек болуп калган көз караштарды четтетүүгө көмөкчү болору бышык. Кырдаалды өзгөртүү боюнча маалымат кампанияларын өткөрүү картайгандарга өзүн-өзү урматтоону жана күч-кубатты кайтарат.

Программанын ичинде улгайган адамдар өздөрү катышкандары төмөнкүлөр:

- коомдон четтеп калган карылардан кабар алып туруу жана тез-тез барып кызмат көрсөтүп туруу үчүн улгайган адамдардын

2. Зомбулук жана анын ден соолукка таасири. Дүйнөдөгү кырдаал тууралуу доклад. 5-бөлүк. Улгайган адамдарга карата катаал мамиле. 131-бет. Этьенна Г. Круга ж. б. ред. 6-ча /Англ. тил. которулган – М. «Весь Мир» басмасы, 2003. – 376 бет.

Тренингдин катышуучулары улгайгандарга болгон үй-бүлөлүк зомбулук көйгөйүн чечүүнүн жолдорун жана ыкмаларын талкуулашты. Ысык-Көл облусу, Чоң - Сары-Ой айылы

тобун даярдоо;

- үй-бүлөлүк зомбулукка туш болгондорго жардам көрсөтүүчү улгайган адамдардын топторун уюштуруу;
- айылдарда же шаарларда жашаган, бир үйдө же үйлөрдө коңшулаш жашаган улгайган адамдардан социалдык тутумдарды түзүү;
- картайгандардын «өзүнө-өзү –жана өз ара жардамдашуу» топторуна катышуусу.

Улгайган адамдарга карата катаал мамиленин алдын алуу үчүн жергиликтүү бийлик органдары, ӨЭУлар тарабынан күнөөлүүлөргө, өзгөчө бой жеткен балдарга өздөрүнүн көйгөйлөрүн чечүүгө жардам берүүсү маанилүү. Мында төмөндөгүдөй чаралар пайдалуу болушу мүмкүн: баңгизаттарды жана ичкиликти ашкере керектөө боюнча көйгөйлөрүн чечүүгө, билим берүү жана жумушка орноштуруу боюнча жардамдарды уюштуруу.

2. Бир топ натыйжалуу мыйзамдар жана саясат

- үй-бүлөлүк зомбулук жөнүндө аракеттеги мыйзамдар, ага улгайган адамдарды өзүнчө топ катары киргизүү менен кеңейтилиши керек;
- Кылмыш-жаза жана Жарандык кодекстерге карыларга карата катаал мамиле, аларга камкордук көрбөгөндүгү жана аларды кыйнап иштеткендиги үчүн жаза чектөөнү киргизүү керек;
- Өкмөт улгайган адамдарды коргоо үчүн жаңы мыйзамдарды кабыл алуусу керек.

Улгайган адамдар үчүн маалыматтар жана кеңештер

Сиз үй-бүлөңүздө зомбулукка дуушар болосузбу?

Мындан ары карыган адамдар зомбулуктун кандай түрлөрүн башынан өткөрүп жаткандыктарын аныктоо үчүн бир нече мисалдар келтирилет.

«Аялым өлгөндөн кийин мен эч жерде иштебеген, менин пенсиямын эсебинен жашаган ичкич уулум менен бир үйдө жашаганга аргасыз болдум. Кээде ал мас абалында ичкиликке акча талап кылып мени уруп-сабайт».

Эгерде кимдир-бирөө Сизди уруп, денеңизди ооруткан болсо же орой мамиле жасаса - **бул зөөкүрлүк зомбулук**.

«Мен аялым каза болгондон бери уулумдун үй-бүлөсү менен жашайм. Келиним менин кийимдеримди жуугусу келбейт, тамак бербейт».

«Ооруганга чейин мен бакубат жана шайдоот аял элем. Үйдөгү чарбачылыктын баары менин мойнумда болчу. Жол кырсыгына туш болгондон кийин, керебеттен турбай калдым. Кичүү балам менен келиним мени карагандан баш тартып жатышат. Дарыларымды өз маалымда беришпейт, кээде тамак да жок».

Эгерде Сизди тамак-ашсыз жана дары-дармексиз жалгыз таштап коюшса – анда **бул текебердик**, кайрымсыздык, ал дагы зомбулуктун бир түрүнө кирет.

«Кызым менин пенсияларымды алып коёт, анан мен жадагалса дары сатып алалбайм».

«Мен 35 жыл бирге жашаган күйөөмдү жерге бердим, бирок биздин ортобузда балдар жок болчу. Азыр 78 жаштамын, кичинекейинен өзүм багып өстүргөн бакма балдарым болсо ажырашып кетишип, атасынын үйүнө жашаганы келишти, а мени көчөгө кууп чыгышты».

«Мен өмүр бою өзүмдүн үйүмдө жашадым, бирок уулум менин макулдугум жок эле үйдү сатып жиберди да, эгерде шаарга барып анын үйүндө жашабасам көчөдө каласың деди».

Эгерде Сиздин макулдугуңуз жок эле акчаларыңызды алып коюшса же менчигиңизден ажыратышса (үй, батир, мүлк ж.б.), анда **бул экономикалык зомбулук**.

«Менин уулум өзү эч жерде иштебейт, бирок мени батириңди саткын деп кыйнап жатат. Үйдүн акчасына болсо Америкага барам дейт. Мен болсо макул эмесмин. Батиримди сатып жиберсем кайда барып жашайм. Ошонун айынан ал күн сайын болор-болбос нерсени шылтоо кылып мени кодулап, ар кайсы сөздөр менен мазактап, кордоп жатат. Андай жаман сөздөрдү өз

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлдөрү жана УАТтын мүчөлөрү үчүн Улгайган адамдарга карата үй-бүлөдөгү зордук-зомбулук боюнча тренинг. Ош облусу, Кара-Кочкор айылы

баламан угуу мен үчүн өтө оор. А мен аны кандай азап тартып чоңойтум эле».

Эгерде Сиз өз дарегиңизге мазактаган, коркуткан, күнөөлөгөн ачуу сөздөрдү уксаңыз, анда **бул психологиялык зомбулук**.

Кризистик борборлордун маалыматтары боюнча 2011-жылдын май айынан декабрга чейинки мезгилде (8 ай) психологиялык жана юридикалык жардам үчүн 998 адам кайрылган: алардын ичинен улгайган адамдар 645 (аялдар 531, эркектер 114). Психологиялык жактан зомбулукка туш болгондор - 363 (56,2%) Экономикалык зомбулукка тушуккандар - 240 (37,2%) Зөөкүрлүк зомбулугуна тушуккандар - 41 (6,3%) Сексуалдык зомбулук 1.

Эмне үчүн өз үй-бүлөсүндө зомбулукка дуушар болгон улгайган адамдар бул чындыкты айткылары келбейт?

- Уят-сыйытынан жана басынгандан,
- Эгерде ал өз көйгөйүн шардана кылып жиберсе, абалы мындан да жаман болушу мүмкүн,
- Ал өзү сүйгөн жана ишенген жакын туугандарына зыян келтирип албайын дейт,
- Кээде өзүнө көз салып жана карамалап жаткан жалгыз тууганынан да ажырап калбайын дейт,
- Көпчүлүгү мындай мамилени кадимки көнүмүш жашоо деп эсептешет,
- Жардам сурап каякка кайрылышты билбегендиктен.

Үй-бүлөдөгү зомбулукка дуушар болгон учурда эмне кылуу зарыл?

- Өзүңүзгө карата үй-бүлөдө зомбулук болуп жатканын өзүңүз ишенген кишиге айтыңыз. Бул досуңуз, кошунаңыз, участкалык дарыгер, милициянын участкалык инспектору, социалдык кызматкер болушу мүмкүн.
- Ишеним телефону аркылуу кризистик борборго телефон чалыңыз,
- Кеп-кеңеш алууга мүмкүн болгон кризистик борборго келиңиз,
- Укук коргоо органдарына кайрылыңыз.

Сиз Кыргыз Республикасында «Үй-бүлөдөгү зордук-зомбулуктан социалдык-укуктук коргоо тууралуу» мыйзам бар экенин, ал ар бир адамга үй-бүлөлүк зомбулуктан мамлекеттик коргоону кепилдик бере турганын билесизби?

Үй-бүлөлүк зомбулуктан жапа чеккен адамдар эмнеге укуктүү³:

- үй-бүлөлүк зомбулуктун факты же анын орун алуу коркунучу тууралуу мамлекеттик же расмий тилде ички иштер органдарына, прокуратурага арыз менен кайрылууга;
- медициналык мекемеге жеткирилүүгө жана алгачкы медициналык жардам алууга;
- Өз ыктыяры менен коопсуз жайга же социалдык жактан тейлөөчү атайын мекемеге жайгаштырылууга;
- Өз коопсуздугун коргоо үчүн юридикалык жардам жана кеңештер тууралуу маалымат алууга;
- Зомбулук көрсөткөн адамды коомчулуктун алдында ашкерелеп уяткаруу үчүн жашаган жериндеги аксакалдар сотуна кайрылууга;
- Коргоочу ордерин алууга же зомбулук көрсөткөн адамды административдик же кылмыш жообуна тарттыруу үчүн тийиштүү органдарга кайрылууга.

Коргоочу ордерлердин эки түрү болот:

- **убактылуу коргоочу ордер** – үй-бүлөлүк зомбулук факты же анын орун алуу коркунучу боюнча кайрылуу түшкөндөн тартып 24 саат ичинде ички иштер органдары тарабынан берилет. Ал 15 күндүк мөөнөткө чейин берилиши мүмкүн. Ошол аралыктын ичинде күнөөлүү убактылуу коргоо ордеринин шарттарын аткарууга милдеттүү.
- **соттук коргоочу ордер** – сот тарабынан 1 айдан 6 айга чейин берилет. Соттук коргоочу ордерди алуу үчүн тийиштүү документтерди милициянын участкалык инспектору же нөөмөт бөлүмүнүн инспектору даярдайт.

Коргоочу ордерлер зомбулуктун кайталанышынан же өөрчүп кетишинен коргойт. Жабырлануучуга жана зөөкүргө б. а. үй-бүлөлүк зомбулукту жасаган адамга берилет.

3. Кыргыз Республикасында «Үй-бүлөдөгү зордук-зомбулуктан социалдык-укуктук коргоо тууралуу» мыйзамы, 2003ж. 6-ст.

Коргоочу ордерлердин шарттары боюнча:

- Зөөкүргө жабырлануучуга карата ар кандай зомбулук аракеттерди жасоого тыюу салынат,
- Аны бирге жашаган үйдү убактылуу таштап кетүүгө мажбурлашы мүмкүн,
- Жабырлануучуну дарылаганга кеткен чыгымды төлөгөнгө,
- Эгерде аталган шарттарды аткарбаса зөөкүргө карата айып түрүндө административдик чара колдонулат.

Үй-бүлөлүк зомбулукка дуушар болгон учурда Сиз ассоциациянын кризистик борборлоруна телефон чалып кайрылсаңыз болот:

- «Ак-Жүрөк» КБ (кризистик борбору), Ош ш. (3222) 4 59 76, ж. 4 60 22.
- «Аруулан» КБ, Ош ш. (3222) 5 56 08,
- «Мээрбан» КБ, Ош ш. (3222) 4 96 74,
- «Акыл Карачач» КБ, Ош облусу, Алай р-ну, Гүлчө а. (03234) 5 12 84,
- «Каниет» КБ, Жалал-Абад ш. (03722) 2 50 04,
- «Аялзат» КБ, Каракол ш. (03922) 5 10 91,
- «Алтынай» КБ, Чолпон-Ата ш. (03943) 6 27 03, 6 26 69,
- «Теңдеш» КБ, Нарын ш. (03522) 5 02 70,
- «Маана» КБ, Талас ш. (03422) 5 58 85,
- «Шанс» КБ, Бишкек ш. (0312) 43 53 01.

Бул маалымат бюллетени кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланган жана бардык кызыкдар тараптарга акысыз таратылат.

